

דף צב

ציונים; פרפראות

'ברוך אופנים הוא דאמרי ליה' – ע' שיחת מלאכי השרת' עמ' 64–62.

'ליבעי רחמים איתכליא על עליא דאילמלא עליא לא מתקיימין איתכליא' – באור שייכות המאמר לפרק גיד הנשה (ובאור שאר המאמרים וההלכות בענין גיד הנשה) – ע' באריכות בספר קומץ המנחה (עט), דברים עמוקים. ('... כאשר קבלתי, שיש שייכות לכל מאמר אל הענין המדובר והנרצה בפרק ומסכתא שבא בו, ולא דבר ריק הוא, ואם ריק הוא' כו').

'כסף – אלו צדיקים' – ... ומצינו שהצדיקים נקראו על שם הכסף, כמו שדרשו רבותינו ז"ל בפרק גיד הנשה... וכל זה לפי שאין להחזיק שום אדם לאיש צדיק אלא אם כן ידוע שהוא נקי וצדיק על ענין הממון והכסף...

וכל רשע שבמקרא, לפירוש רד"ק, הוא מלשון והוא ישקוט ומי ירשיע' (איוב לד) – רמז על אותם בני אדם שלא יתנו מנוח לכף רגלם, רק תמיד רצין ושבין אחר הבלי העולם הזה, שהם נקראים רשעים וכן הוא אומר 'והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל', והן בכלל הרשעים שנקראו גם כן על שם שרצים ושבים תמיד ולא ינוחו. גם כל מרבה רגלים הוא סימן טומאה, להפך מן ישיבת אהלים שהוא סימן טהרה. (ספר החיים [לאחי המהר"ל מפרג ז"ל], 'חיים טובים' פרק ה).

'הוי אומר שלשים בארץ ישראל...' – וכן דרשו מן הכתוב אצל אברהם כה יהיה זרעך – שלא יחסר העולם משלשים (כמנין 'יהיה') צדיקים בכל דור. (ע' ירושלמי ע"ז ב,א; פסיקתא זוטרית; ב"ר מט,ז; לה,ב; בעל הטורים – בראשית טו,ה וריש כ"ג-תבוא).

'אמר אביי: ורוביהו משתכחי בבי כנישתא דתותי אפתא' – 'נראה, שלא היתה בית הכנסת זאת גדולה בבנין חשוב, ושם היו צדיקים בעלי ענוה, ועל צדיקים שהם בעלי ענוה העולם עומד, וכדלעיל (פ.ט) אין העולם מתקיים אלא מי שמשים עצמו כאילו אינו'. (חדושי אגדות – מהר"ל)

'(ע"ב) זאחת – שמכבדין את התורה' – 'זהנה שייך להגיד גם על הנוצרים שהם מכבדים את התורה, כמאמר עולא בחולין... דהלא לא היו יכולים הנוצרים להסית הרבה אנשים לטעותם בתחילת זמן של דתן, ואפילו היום, עד שיאמרו להם שיש רמזים בתורה. וזה בעדם כבוד גדול'. (מתוך אגרות משה – יר"ד ח"ד נה,ב)

'ואינו נוהג בעוף... אית ליה ולא עגיל' – ... וזה ענין שבעוף אינו נאסר גיד הנשה, לפי שאין לו כף בבשר שסביב הירך. הבשר רומז לחומר המתאווה, כמו שאמרו פרק קמא דסוטה (ה) 'בשר – (ראשי תבות) בושא סרוחה רמה'. ושסביב הירך דומה לכף, שהוא כלי קיבול המאכל, כך הוא כלי קבול לתאות הירך, שמכונה גם כן בלשון 'אכילה', כמו שאמרו בכתובות (סד) על 'אוכלת עמו לילי שבת'. ועוף רומז לתורה, כמו שאמרו בפ"ק דברכות (ה). וכמו שאמרו (לעיל כ) 'עופות מן הרקק נבראו' שהוא תערובת מים, שהם

התורה, בעפרות גופם – הוא אין לו כף כלל, שאין לו כלל במציאות תאוה כל עיקר, ולכך אין צריך לאיסור גיד הנשה. ולכן נכתבה מצוה זו כאן ולא אחר מתן תורה, שכאן מקומה, בפתח החיצוני של תורה'. (מתוך 'קומץ המנחה' עט, עמ' 76)

'בעי רבי ירמיה: אית ליה לעוף ועגיל, אית ליה לבהמה ולא עגיל – מאי, בתר דידיה אזלינן או בתר מיניה אזלינן. תיקו' – הראשונים דימו שאלה זו לענין הלכות אחרות, כגון חליצה ברגל ימין, כאשר היבם אטר, האם הולכים אחר אותו אדם, וימינו היא שמאל של כל אדם, או הולכים אחר הכלל. ע' חדושי הרמב"ן הרשב"א והריטב"א; תשב"ץ ח"א קסז; מרומי שדה ואור הישר.

*

רבי חייא הגדול ורבי שמעון בר רבי נשאו ונתנו במסחר של משי. נכנסו לעיר צור ועשו מלאכתם. כשיצאו משער העיר אמרו, נלך ונתפוס אומנות אבותינו – נחזור ונראה אם שכחנו כלום. חזרו ומצאו חבילה של משי. אמרו להם: מנין לכם דבר זה? אמרו: מיעקב סבא, שנאמר ויותר יעקב לבדו (בראשית רבה עז)

דף צג

'הכסלים' – המה כפלי בשר שריריים, הנתונים בחלק האחורי של הבהמה, בין הצלעות לירכיים, סמוך לכליות. עשויים שלש שכבות וביניהם שכבת חלב. ואמר שמואל שאותו חלב, במקום שהוא מחופה בבשר – מותר.

'אלמא שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים, הכא נמי שעל הכליות אמר רחמנא ולא שבתוך הכליות' – יש מן הראשונים שפסקו לאסור לובן שבכוליא, וכמו שנהגו רבה ור' יוחנן לשרש אחריו, ואף על פי שפוסקים כשמואל שחלב הכסלים המחופה בבשר – מותר. (כ"מ מרש"י. וכן דעת הר"ה ובעל התרומות).

והטעם לחלק ביניהם הוא, מפני שהכסלים עצמם אינם קרבים על המזבח, ואם אכן החלב שבתוכם נחשב 'חלב', היתה התורה אומרת 'בתוך הכסלים' ולא 'על הכסלים', שמשמע למעט את החלב שבתוכם, אבל הכליות הלא הן קרבות, ולכן אין צורך לכתוב 'החלב שבתוך הכליות', שהרי הוא בכלל הכליות עצמן. ואולם דעת הר"ף והר"ן לפסוק כרב אסי, שהיה גומם ותו לא.

'משום ואל תטש תורת אמך' – כלומר ציווי החכמים. (רבנו גרשום). ועל דרך שדרשו (בברכות לה) – 'אמך' זו כנסת ישראל. כלומר חכמי ישראל. ויתכן שביחוד נאמר על מנהג שנהגו ישראל, כגון ביעי חשילתא, שמנהג ישראל הוא 'תורה' הנובעת מן ה'אם'. 'אמך' – לשון אומתך. (משא"כ שאר דינים הנובעים ממדרש הפסוקים או מקבלה מפי רב עד לסיני, להם יש שייכות לאב'. וע' דברי סופרים לר"צ הכהן, כט.

ד. גיד שלם שאין בו כזית – לחכמים, חייבים עליו מלקות, כדין 'בריה'. ולר' יהודה – פטור.

דף צב

קמ"ד. האם הדברים דלהלן אסורים באכילה, ואם מדאורייתא או מדרבנן?

א. גיד הנשה של בהמה שאין לה כף (בבשר הירך).

ב. גיד הנשה של עוף.

ג. גיד וחלב של שליל.

ד. חלבו (= שמנו) של גיד הנשה.

ה. הגיד העבה שבירך, הקנוקנות שבו, ושרשיו.

ו. חוטים שבחלב (כגון חוטי הכסלים, או בחלב שע"ג הקרב) ושככליה.

ז. לובן שבכליה.

א. ר' ירמיה הסתפק אודות בהמה שאין לה כף מעוגלת, אם הולכים אחר אותה בהמה, ומותר, או אחר כלל המין ואסור. ועלה ב'תיקו'.

ב. גיד של עוף – מותר. ואם באופן חריג יש לו כף מעוגלת – 'תיקו'.

ג. גיד וחלב של שליל, בן תשעה חי – ר' מאיר אוסר מהתורה ור' יהודה מתיר. אבל של בן ט' מת או בן ח' חי – מותר לכולי עלמא. (ונחלקו הראשונים להלכה; הרמב"ם ובעל העיטור פסקו לאסור בשניהם והרמב"ן (עפ"י הרי"ף ובה"ג), הריטב"א הר"ן והרא"ה מתירים, והרשב"א (וכ"כ בד' הרי"ף) כתב שלהלכה חלבו מותר וגידו אסור. וע"ע לעיל ע"ד).

ד. מדין תורה חלבו של גיד מותר אלא שישראל קדושים נהגו בו איסור. כן אמר שמואל ותניא בבב"א. (וכן הלכה. פוסקים).

וזהו לר' מאיר, אבל לר' יהודה אפילו מדרבנן אין צריך לחטט אחר החלב אלא חותך את החלב השוה עם השופי. (ולשיטת התוס' לר' יהודה מותר לגמרי).

ה. הגיד העבה – רב יצחק בר שמואל בר מרתא אמר רב: מותר (עכ"פ מהתורה), לפי שאינו ראוי לאכילה, ורק הקנוקנות שהן ראויות להאכל – אסורות. ועולא אמר: אעפ"י שעץ הוא – התורה אסרתו. ואמר אביי שמסתבר כעולא, חלב אמרה תורה, ולא קנוקנות. (והקנוקנות אינן אסורות כלל. ומהשאלות משמע שאפילו מדרבנן מותר לעולא, ואמנם להלכה כתב שם שאסורות מדרבנן. עפ"י התוס'. וכ"כ הרמב"ן והר"ן לאסור מדרבנן. וכ"כ הרשב"א בדעת עולא. ורבנו גרשום כתב שכל שכן שקנוקנות אסורות, ומשמע מדאורייתא. וע' רעק"א. הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו דין הקנוקנות).

לר' מאיר, צריך לחטט אחר הגיד בכל מקום שהוא. ולר' יהודה אין צריך, ששרשו של הגיד מותר. (כתבו הרשב"א הר"ן שאף לר"מ אין החיטוט דין תורה אלא מדרבנן. וכן צידד הרמב"ן. והריטב"א כתב שלר' מאיר צריך לחטט מן התורה.

הלכה כר' מאיר וכשמואל. רי"ף וש"ב).

ו. אמר רב ששת אמר רב אסי: חוטים שבחלב, וכן חוטים שבכליה אסורים (מדרבנן) ואין חייבים עליהם.

ז. לובן כליה (– החלב המארך שבתוך החוט שהכליה תלויה בו. ואין זה הבשר הלבן שבתוך הכליה, שהוא בשר גמור. ריטב"א; ראב"ן) – רבי ור' חייא, אחד אסר ואחד התיר. רבה (י"ג רבא) ור' יוחנן היו משרשים אחריו. (ואעפ"כ אם נצלתה הכליה, אין הלובן אסר אותה, כדלהלן צו ובראשונים). ר' אסי היה מוציא רק מה שמלמעלה, אבל מה שבתוך הכליה – התיר. ואמר אביי שמסתבר כמותו. (רש"י כתב שיש לילך אחר המחמיר 'המונע לא הפסיד'. והתוס' הביאו מהשאלות שנקט להתיר, וכ"כ הר"ף. וכ"פ הרא"ש, אלא שכתב שנהגו לשרש אחריו הואיל ורש"י נסתפק בו. וכן דעת הרז"ה ובעל התרומות להחמיר).

דף צג

קמח. חלקי הבהמה המנויים להלן – מהם באכילה?

- א. חלב הכסלים שהבשר חופה אותו.
- ב. החלב שמתחת למתנים.
- ג. חלב שעל המסס ובית הכוסות.
- ד. חלב של הקליבוסת.
- ה. חוטים שבכתף ובלחי.
- ו. חלב שעל הדקים (במקום יציאתם מן הקיבה).
- ז. חוטים שבעוקץ.
- ח. חוטים שבטחול.
- ט. קרומים שבטחול, שבכסלים ושבכליה.
- י. קרומי ביצי הזכר; קרום המוח.
- יא. ביצי הזכר המעורים בגוף.
- יב. חתיכת בשר שהאדימה מדם.
- יג. חוטי הצואר (– הוורידים).
- יד. ראש של בהמה שטמנו ברמץ.
- טו. שומן שעל יותרת הכבד.

א. חלב שבכסלים שהבשר חופה אותו – מותר. (על הכסלים אמרה תורה, ולא בתוכם. כן אמר שמואל, ושמא אין חולק בדבר. ומשמע מפרש"י שכן הוא פשוט להלכה. עפ"י תוס').
רש"י הביא דעות האוסרות חלב שמתחת לקרום העב הלבן, למטה ממקום חיפוי הבשר הנ"ל. וכתב: 'אבל בארץ אשכנז נוהגים בו הטר, וגם בעיני נראה דחפוי גמור הוא'. ולמעשה גם כיום חלוקים המנהגים בדבר, ובארץ ישראל נוהגים להחמיר כדעה הראשונה שכתב רש"י. ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ה צא. עוד על ייהוי החלב שע"ג הכסלים – ע' בתשובת משיב דבר ח"ב כא).

ב. חלב שתחת המתנים – אסר שמואל. (אעפ"י שמכוסה במתנים, אין זה נחשב חלב מחופה, בגלל תנודות המתנים והכסלים בחיי הבהמה).